

УДК 342.731:340.131.4(348.71:348.011.7)
DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v102.2024.12>

В. М. Мельник

СЕРДИКІЙСЬКИЙ ЕДИКТ РИМСЬКОГО ІМПЕРАТОРА ГАЛЕРІЯ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ УМОВАХ ТЕТРАРХІЇ

Постановка проблеми. Проблематика легалізації християнства у законодавчій системі Римської імперії наповнена дискусійними положеннями [1, с. 18–19, 35–36]. Одним із них слід визнати кореляцію між нормами Сердикійського та Міланського Едиктів, а також міру участі імператора Галерія (305–311) в процесі християнізації цілої Римської імперії [2, р. 57]. Відповідно, мета даної статті – розглянути предмет правового регулювання Сердикійського (Нікомедійського) Едикту в контексті політичних трансформацій державної системи «тетрархії» [3, с. 7–12]. Для цього вважаю за необхідне з'ясувати не тільки зміст конкретного Едикту чи розтлумачити принципи функціонування «тетрархії», але і визначити адміністративно-територіальний обсяг повноважень східного чи західного августів – старших імператорів-співправителів. Також перспективним напрямком для наукових історико-юридичних досліджень залишається потенційний вплив прийняття християнства Великою Вірменією (301-303 роки) [4, с. 9].

Виклад основного матеріалу. Зима 310 р остаточно похитнула здоров'я східно-римського августа Галерія [5, р. 66]. Тяжке захворювання та усвідомлення невідворотності подальшої трагічної долі, змусили Гая Галерія, котрий розмістив тимчасовий особистий двір у Сердиці¹, скликати збори префектурних чиновників «Сходу» та «Іллірика». Важливо, що східний август публічно визнав повну невдачу всіх попередніх антихристиянських едиктів Діоклетіана і навіть покався у власній жорстокості стосовно християнських спільнот [6, р. 82]. На мій погляд, такий несподіваний розворот системи поглядів імператора Галерія цілком узгоджується з його хворобою. Цілком можливо, подібно до вірменського базилевса Тиридата III Аршакіда (287–330) [7], Галерій спробував знайти аналогічного Григорію Просвітителю авторитетного наставника в християнському середовищі.

Вже 30 квітня 311 р. Сердикійський Едикт Галерія офіційно скасував дію чотирьох антихристиянських едиктів Діоклетіана [8, р. 186]. Всі християни оголошувалися «чесними громадянами Римської імперії», якщо вони молилися Богу про спокій, мир і блага для Римської імперії. Едикт зобов'язував звільнити з ув'язнення всіх, хто перебував у тюрмі за звинуваченнями в сповіданні християнської віри, священстві чи єпископстві [6, р. 82]. Крім того, християнство набувало статусу «публічної релігії Римської імперії» (ставало офіційною релігією в масштабах Імперії), відповідно до чого віруючі набули права відкрито («публічно») молитися Богу, а також безперешкодно будувати та відвідувати християнські храми [9, р. 355–356].

Едикт 30 квітня 311 р. виявився офіційним «вибаченням» тяжко хворого августа-домінуса Галерія перед християнським співтовариством імперії за активну

¹ Антична «Сердика» (Serdica або Σερδική) – сучасна болгарська столиця Софія.

участь в організації семи років так званого «великого гоніння» (303–311 рр.) [10, р. 656]. Де-юре, Едикт констатував перемогу християнства над «давніми боже-ствами». Видається, що Галерій, як і згаданий великовірменський базилевс Тири-дат III Аршакід (287–330) [11], спробував врятувати власне згасаюче життя за допо-могою християнських таїнств, але, незважаючи на очікування, помер уже 5 травня 311 р. [12, р. 39]. Швидше за все, життя августа Галерія скінчилося в Сердиці, тоді як церемонія прощання та поховання пройшла в іллірійському місті Фелікс Рому-ліана [12, р. 39]². Прикметно, що август до самого кінця залишався вірним своїй «малій» балканській батьківщині – не лише іллірійським традиціям і обрядам, але і старим мітраїстським звичкам, пов'язаним із діоклетіановою інтерпретацією культу *Invictus Sol* [13]. Тим не менше, існує висока ймовірність прийняття Гале-рієм християнства безпосередньо перед смертю.

На жаль, Сердикійський Едикт Галерія досі не знайшов належного висвітлення в узагальнюючих курсах та, спеціально, історико-юридичній літературі [14; 15; 16; 17]. Зокрема, потребує фундаментального уточнення предмет регулювання акта. Так, деякі дослідники помилково вважають, буцімто Сердикійський Едикт легалізував християнство виключно на територіях префектури преторія «Сходу» [12, р. 40; 18, р. 15-28]³. Однак, Галерій на той час знаходився в межах префектури преторія «Іллірик»⁴. Зі свого боку, прихильники «східної» сфери дії едикту наво-дять факт окремого публічного виголошення положень акта перед мешканцями малоазійської Нікомедії. Не вважаючи останнє твердження достатнім аргумен-том, зазначу: характер істинного праворозуміння Сердикійського Едикту стає зро-зумілим лише за умови юридично коректного тлумачення системи діоклетіанової «тетрархії» [19, с. 45].

Перше. Проголошена після дворічної законодавчої підготовки (291–293 рр.) система «тетрархії» декларувала адміністративно-територіальну та політичну єдність Римської імперії, як республіки «за формою державного правління» [20, р. 25]⁵. Створення макродіоцезів «Схід» і «Захід», серед яких виокремлюва-лися префектури «Галлія» й «Іллірик» не змінювало статус єдності. Римська імпе-рія часів Діоклетіана-Максиміана та Галерія-Флавія Севера⁶ залишалася об'єдна-ним на федеративних засадах політичним утворенням [21].

Друге. Публічне проголошення тексту кожного едикту, рескрипту чи поста-нови, виданої одним із імператорів-тетрархів було обов'язковим до виконання на всій території Римської імперії⁷. Законодавчо базою діоклетіанової тетрар-хії передбачалися попередні спільні консультації з питання публікації кожного імператорського нормативно-правового акта. Припускаю, Галерій уперше міг викласти свої міркування про необхідність легалізації християнства «імперато-

² Місто Felix Romuliana розташовувалося на території сучасного східносербського баль-неологічного курорту Гамзіград. Цезар Галерій особисто контролював проект побудови міста (298–300 рр.), оскільки воно присвячувалося його військовим звитягам над Іраном.

³ Звідси походить також прагнення іменувати Едикт «Нікомедійським».

⁴ У Сердиці (Софії).

⁵ Навіть в умовах державного режиму «домінату».

⁶ З 308 р. – Ліцинія (308–324).

⁷ Як на Заході, так і на Сході.

рам-співправителям», зібраним під його орудою на так званому «Карнунтському з'їзді» (11 листопада 308 року) [22, р. 195–196].

Існує ще один юридичний факт принципового значення. Повна юрисдикційна рівноправність «верховних імператорів» (тобто «августів-домінусів») передбачала: їхні нормативно-правові акти обов'язкові для виконання «цезарями-імператорами»⁸. В свою чергу, акти «цезарів-імператорів» підлягали затвердженню «августами» [3, с. 8–9]. Крім доволі непростого «тетрархіального» підходу, існувала ще й процедура ратифікації вищим органом законодавчої влади – Римським Сенатом. В останньому випадку, йшлося про ключовий елемент легалізації і легітимації будь-якої норми [23, р. 128–148].

Виходячи з визначення самої системи «тетрархії», легалізація християнства східним авгутом Галерієм, проведена 30 квітня 311 р. у Сердиці, стосувалася всієї території Римської імперії. (Точно так само, як опубліковані до того антихристиянські едикти Діоклетіана). Що цікаво, історики права практично не ставлять під сумнів загальноімперську сферу правозастосування едиктів Діоклетіана 303–304 рр. [9, р. 337; 10, р. 650; 12, р. 22; 22, р. 176], але чомусь безпідставно відкидають загальноімперську юрисдикцію Галерія в 311 р. [8, р. 186; 12, р. 40].

Як свідчать першоджерела [24, Euseb. Caes., Hist. eccl. IX. 8–9; 25, р. 304], легалізація християнства зустріла реальну політичну протидію лише з боку іллірійського цезаря Максиміна Дази (305–313) [24, Euseb. Caes., Hist. eccl. IX. 2. 1]. Мабуть, в його випадку, треба врахувати фактор особистої ненависті Максиміна Дази до Галерія⁹, оскільки він не отримав в 308 р. очікуваних повноважень «августа» Заходу Римської імперії. Порушуючи усталений порядок, Максимін Даза сам проголосив себе «домінусом-авгутом» у 310 р. [26, Aurelius Victor, De Caesaribus, 41. 1], але Галерій титулував його виключно «цезарем-імператором». Відповідно, якщо на підконтрольних Максиміну Дазі теренах не виконувалися норми Сердикійського Едикту, то передумовою цього була якраз узурпація 308–310 рр. [10, р. 659]. (Оскільки Карнунтський з'їзд 11 листопада 308 р. визнав Максиміна «цезарем» при «персоні» Галерія, то невиконання молодшим співправителем будь-яких приписів августа, слід кваліфікувати порушенням встановленої Діоклетіаном системи «тетрархії»).

Посилання істориків на «відмову» Максиміна Дази застосовувати норми Сердикійського Едикту [12, р. 149], що нібито слугує підтвердженням суто «східного характеру» легалізації християнства Галерієм [8, р. 186], треба визнати історіографічно шкідливим. Воно перекручує праворозуміння діоклетіанової «тетрархії», за умов якої рішення будь-якого «августа» було вищим законом для молодших співправителів («цезарів-імператорів»). Адже «цезарі-імператори» для того і «перебували при персонах» августів, аби виконувати отримані вказівки, одночасно контролюючи реалізацію загальної стратегії імперської політики «на місцях» (у діоцезах і провінціях) [27, р. 70–114].

Політико-правова рівність (цезарів і августів) зосереджувалася навколо єдиного титулу «імператор», стосувалася лише офіційного наслідування «цезарями» всіх

⁸ Цезарі були «молодшими співправителями» імператорів-августів.

⁹ При цьому, цезар Максимін Даза був зятем августа Галерія.

повноважень «августів» у майбутньому [15, с. 121]. Так, формальна рівність існувала, але закон усе ж таки зобов'язував «цезарів» узгоджувати свої дії із «августами».

Окрім невиконання Сердикійського Едикту на підконтрольних Максиміну Дазі територіях, у дослідницькій літературі [12, р. 39–40] також наводяться приклади нібито «бездіяльності» августа «Заходу» Валерія Ліциніана Ліцинія (308–324) та «його» молодшого співправителя – цезаря Константина I¹⁰. Для з'ясування обставин потрібно дати нарис загальної історичної ситуації в діоцезах Галлії та Італії наприкінці 310 р.

Передусім, самогубство Максиміана¹¹ [9, р. 352] залишило Константина I та Ліцинія наодинці з узурпатором Максенцієм (306–312), що протистояв будь-яким нормам Галерія, вважаючи персональними ворогами всіх учасників Карнунтського з'їзду [14]. Разом із тим, добре відомо: багато сенаторів залишалися християнами навіть у кульмінацію «великого гоніння» 303–304 рр. Відповідно, нічого принципово не змінилося після «руїни», влаштованої Максенцієм і його батьком Максиміаном.

Очевидно, що християни становили важливу частину Римського Сенату, але не могли офіційно розглянути Сердикійський Едикт 30 квітня 311 р. саме через контроль узурпатора Максенція. Останній не надто заглиблювався в проблеми релігійної реформи і навіть відмовлявся визнавати авторитет Діоклетіана, котрий, уже на правах приватної особи, напередодні Карнунтського з'їзду, закликав «засудити» молодого італійського узурпатора [22, р. 196]. Відповідно, Максенцій не виконував ані вказівки діоклетіанових едиктів 303–304 рр.¹², ані норми Сердикійського Едикту 311 р.¹³ Узурпатор вважав себе юридично вищим і за Галерія, і за Діоклетіана.

Мало того, враховуючи сумний досвід політичного союзу із власним батьком¹⁴ [6, р. 89], узурпатор Максенцій публічно декларував прагнення одноосібного імператорства на кшталт політичної системи «принципату». (Політико-правовим ідеалом Максенцію здавалися управлінські моделі Александра Севера впродовж 222–235 рр. або Авреліана впродовж 270–275 рр.). Вочевидь, Максенцій хотів відмовитися від засадничих нововведень Діоклетіана [28].

При цьому, християни служили як в армії Максенція, у префектурі преторія, так і в префектурі Міста Рим [28]. Сам узурпатор вдавався до переслідувань лише тих християн, що публічно підтримували діоклетіанову «тетрархію» або одного з інших претендентів на престол. Ось чому невиконання Сердикійського Едикту в узурпованій Максенцієм Італії, на мій погляд, не повинно розглядатися належним «доказом» відсутності «права» східного августа Галерія (305–311) на загальноімперську законотворчість. Всі законні едикти, рескрипти та укази Діоклетіана з 1 березня 293 р. по 1 травня 305 р. свідчать зовсім про інше. Слово Галерія

¹⁰ У подальшому він стане Константином I «Святим» (306–337).

¹¹ Maximianus Herculeus – законний август (співправитель Діоклетіана) в 286–305 рр., тетрарх від 293 р. Після унікальної відставки Діоклетіана (305), спробував узурпувати владу впродовж 306–308 і 310 рр.

¹² Спрямовані проти християнських общин.

¹³ Спрямовані на легалізацію християн.

¹⁴ Maximianus Herculeus зрадив сина і вів проти нього війну. Пізніше зрадив також власного зятя Константина I і вимушено вчинив самогубство (310 рік).

юридично мусило мати повноцінну вагу для всіх провінцій Римської імперії, без виключень.

Не варто забувати і те, що галльська польова армія Константина I, була укомплектована за рахунок переможених у Британії піктів і розгромлених на Рейні франків, свевів, алеманнів. Серед варварських контингентів уже тоді траплялося немало християн. Крім того, з малоазійськими і сирійськими християнами, Константин, який пізніше стане «Святим», познайомився ще за ранньої юності, коли служив відповідальним чиновником канцелярії Діоклетіана та об'їздив усі «східні провінції» [6, р. 72–73]. Щонайменше, добре знання політичного досвіду Тиридата III Аршакіда, котрий оголосив християнство «єдиною релігією всіх вірмен» у 301 р. [7; 11], говорить на користь існування власного погляду Константина на Христову Віру [12, р. 47, 73–74]. Як «цезар», Константин I не підтримував відкриті гоніння проти християн на землях Британії і Галлії, але безжально знищував тих християнських публічних діячів, які називали його правління «узурпацією»¹⁵. Тобто модель поведінки Константина стосовно християн упродовж 306–313 рр. визначалася ступенем особистої відданості його персоні. Швидше за все, відданих християн з-поміж сенаторів, чиновників і солдатів, не чіпали ані Константин, ані Максенцій, ані навіть Максимін Даза (іллірійський опонент Галерія).

Водночас, Валерій Ліциніан Ліциній (308–324) отримав статус августа «Заходу» завдяки особистій ініціативі Галерія. Відтак, завжди вважався «його» креатурою і ніяк не міг протистояти законодавчим ініціативам східного августи [26, Aurelius Victor, De Caesaribus, 40].

Додатково, в контексті дискусії про Едикт 311 р., виникає ще одне історико-правове непорозуміння – стосовно юрисдикції пізнішого Міланського Едикту 313 р., виданого Константином I і Ліцинієм спільно [1, с. 35]¹⁶.

Якщо Міланський Едикт 313 р., на думку більшості дослідників, мав «загальноімперський характер», то чому ж Сердикійський Едикт 311 р. такого самого «загального характеру» не мав [12, р. 40]? Вирішення питання призводить до парадоксального висновку – історики погано знають систему римського публічного права і потребують її більш ґрунтовного опанування. Тільки комплексна взаємодія між галуззю юридичної історії та рештою історичних дисциплін, дозволить писати праці, засновані на реальних фактах, а не на ідеологічних упередженнях¹⁷.

Для прикладу, Діонісій Статакопулос впадає в іншу крайність. Він пише: «В 311 р. Галерій помер, офіційно поклавши край переслідуванням християн і подарувавши їм свободу віросповідання. Нащадки помилково приписували цю заслугу Ліцинію і Константину, котрі буцімто видали в Мілані відповідний едикт» [29]. Отож, провідний сучасний історик-візантиніст із Королівського коледжу Лондона взагалі заперечує факт існування Міланського Едикту. Д. Статакопулос воліє «передати» всі почесті справжнього евангелізатора Римської імперії августу Галерію. Хоча позиція Статакопулоса

¹⁵ Першопочатково, Константин I дійсно узурпував імператорські повноваження.

¹⁶ На мою думку, основна функція Міланського Едикту 313 р. – підтвердження норм Сердикійського Едикту.

¹⁷ Одним із упереджень залишається догматична апологетика постаті Константина Святого та повне ігнорування значення Галерія в процесах легалізації і легітимізації Християнської Церкви.

наразі знаходить окремих прихильників, але все ж таки заперечувати факт і самостійне всесвітньо-історичне значення Міланського Едикту не варто.

До речі, важлива колізія виникає також у нормативному тлумаченні обох едиктів. Якщо предметом Сердикійського Едикту стало виключно «християнство», то Міланський Едикт сфокусувався на релігійній «толерантності».

Так, Сердикійський Едикт від 30 квітня 311 р. проголосив християнство законною релігією у всіх провінціях Римської імперії, наказавши зупинити будь-які світоглядні переслідування християн [30, с. 359–368]. Однак, норми Сердикійського Едикту Галерія не стосувалися, скажімо, орієнтального маніхейства чи опонуючого християнству мітраїзму (релігійно-філософської системи іранського походження). Тут Діонісій Стакопулос по-своєму має рацію, надаючи історичні почесті августу Галерію [29]: Сердикійський Едикт, на відміну від Міланського, був присвячений суто імперській легалізації християнства, а не цілому комплексу релігійного життя суспільства [24, Euseb. Caes., Hist. eccl. IX].

Міланський Едикт передавав християнським еклезіям конфісковане за часів переслідувань майно, проте також проголошував абсолютну рівність інших релігій, вірувань і культів¹⁸. Тобто Міланський Едикт, попри переконання, поширене в навколоцерковній історіографії, не легалізував уже і без того легальне християнство, а лише підтвердив його новий формальний статус, при цьому, задекларувавши новий суспільний режим загальної релігійної рівності. З огляду на відмінності предметів Едиктів 311 і 313 рр., стає зрозумілим всесвітньо-історичне значення Сердикійського акта [30].

Підсумки. Отож, незважаючи на легалізацію християнства саме Галерієм (311 рік), єпископи та священники християнських еклезій Сходу, найбільше постраждали від його ініціатив, аж ніяк не бажали присвоювати Галерію ореол «євангелізатора». Постать Галерія, котрий особливо жорстоко знищував християн упродовж 303–305 рр., трагічно «відзначився» публічними спаленнями віруючих, надто погано пов'язувалася з феноменами апостольства чи святості. Для цієї суто ідеологічної ролі видавався набагато більше придатним Константин I. Саме він отримав у перспективі канонізацію і статус «Рівноапостольного». Однак, і тут існує застереження. В 313 р., публікуючи текст Міланського Едикту, Константин I діяв не самостійно, а в співавторстві з августом Ліцинієм. Також Міланський Едикт присвячувався зовсім іншим аспектам релігійної політики держави, аніж Сердикійський Едикт Галерія.

Відтак, євангелізаторські й рівноапостольні дії Константина I Святого, згідно з нормативною базою канонічного права, необхідно вбачати не тільки й не стільки в факті видання Міланського Едикту, скільки в проведенні Першого Вселенського Нікейського Церковного Собору 325 р., а також у подальших кроках, спрямованих на зрощування еклезій із державно-чиновницьким апаратом «домінантного» режиму. Як і в потенційному випадку августа Галерія, Константин прийняв таїнство хрещення вже на смертному одрі (337 р.)¹⁹.

Євсевій Кесарійський, сподвижник Константина I Святого, написавши «Церковну історію» та низку інших видатних праць, обґрунтував офіційну імперську позицію для спадкоємців Константина. Згідно з поглядами єпископа Євсевія, всі імператори

¹⁸ Включно з маніхейством і, для прикладу, зороастризмом.

¹⁹ Таїнство провів аріанський єпископ Євсевій Нікомедійський.

до Константина відрізнялися нетерпимістю і гоніннями супроти християн. Мовляв, Константин уперше зупинив «безперервні» гоніння та зробив християнство «головною релігією Римської Республіки». Хроніст Євсевій Кесарійський ніяк не бажав визнавати, що впровадження християнства в офіційні межі політичної системи Римської імперії насправді розпочав колишній сподвижник Діоклетіана – Галерій.

На мою думку, едикти 311 і 313 рр. конституювалися під відчутним впливом рескрипту²⁰ базилевса Тиридата III Аршакіда (287-330). Дійсно, прецедент легалізації християнства так званою «Великою Вірменією» слугував одним із локомотивів діоклетіанового «великого гоніння». Втім, минуло лише кілька років і позитивний досвід перетворення християнства на офіційну ідеологію вірменських провінцій, вказав августу Галерію та його наступникам (Константину і Ліцинію) єдиний правильний шлях суспільно-політичного розвитку Римської імперії.

Література

1. Мельник В. М. Еволюція міжнародно-правового статусу Ватикану: історія, сьогодення, українські акценти. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. 192 с.
2. Marcone Arnaldo. Pagano e cristiano. Vita e mito di Costantino. Bari : GLF editori Laterza, 2002. 228 p.
3. Мельник В. М. Правосуб'єктність Римської імперії в процесі інституціоналізації доміну: передумови та наслідки тетрархії. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 4. С. 7–12.
4. Мельник В. М. «Великовірменська базилея»: клієнтська політика Римського Закавказзя та елементи її правової суб'єктності за режиму доміну (298–330 рр.). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 4(51). С. 7–11.
5. Jones Martin Hugh Arnold. Constantine and the Conversion of Europe. Toronto : University of Toronto Press, 1978. 222 p.
6. Odahl Charles Matson. Constantine and the Christian Empire. New York : Routledge, 2004. XVIII+400 pp.
7. Toumanoff Cyril. Studies in Christian Caucasian History. Washington D. C. : Georgetown University Press, 1963. 601 p.
8. Corcoran Simon. The Empire of the Tetrarchs: Imperial Pronouncements and Government A. D. 284–324. / Oxford Classical Monographs. New York : Clarendon Press of Oxford University Press. 1996. XIV+406 pp.
9. Potter David S. The Roman Empire at Bay: AD 180-395. New York: Routledge, 2004. XXII+762 pp.
10. Clarke Graeme. Third-Century Christianity. *The Cambridge Ancient History. Volume XII : The Crisis of Empire* / Edited by Alan Bowman, Averil Cameron, Peter Garnsey. New York : Cambridge University Press, 2005. Pp. 589–671.
11. Toumanoff Cyril. The Third-Century Armenian Arsacids: A Chronological and Genealogical Commentary. *Revue des études arméniennes*. 1969. Vol. 6. Pp. 233–281.
12. Barnes Timothy D. Constantine and Eusebius. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1981. VI+458 pp.
13. Leadbetter William Lewis. Galerius and the Will of Diocletian. Roman Imperial Biographies. London & New York: Taylor and Francis, 2009. XVI+280 pp.
14. Maškin N. A. Istorija starog Rima. 9-o izd. Beograd : Naučna, 2002. 590 s.
15. Лоський Костянтин. Нарис римської історії. К. : Центр учбової літератури, 2021. 146 с.
16. Джероза Ліберо. Церковне право / пер. з нім. Наталії Щиглевської. Львів: Свічадо, 2001. 336 с.
17. де Фріс Вільгельм, Бирля Октавіян, Гілл Джозеф, Лацко Міхал. Рим і патріярхати Сходу / Серія «Пам'ятки історично-богословської думки», випуск другий ; переклад з німецької О. Конкевича, С. Матіяш. Львів : Видавництво УКУ, 2015. 416 с.
18. Digeser Elizabeth DePalma. Why Has the Edict of AD 311 Been Ignored? // *Serdica Edict (311 AD): Concepts and Realizations of the Idea of Religious Toleration*. / Proceedings of the international interdisciplinary conference “Serdica Edict (311 AD): Concepts and Realizations of the Idea of Religious Toleration” (Sofia, 2012). Sofia: Tangra, 2014. Pp. 15–28.

²⁰ Акт від 301 р.

19. Мельник В. М. Режим доміну в Римській імперії та підстави Єгипетського Едикту 298 року. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. Том XXXIII. С. 44–51.
20. Bury John Bagnell. History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian. AD 395 to 565. Volume 1. London : Macmillan & Co., 1923. XXV+471 pp.
21. Kolb F. Diocletian und die Erste Tetrarchie: Improvisation oder Experiment in der Organisation monarchischer Herrschaft? Berlin – New York : De Gruyter, 1987. IX+205 s.
22. Williams Stephen. Diocletian and the Roman recovery. London – New York : Routledge, 1997. 264 p.
23. Skinner Alexander. The early development of the senate of Constantinople. *Byzantine and Modern Greek Studies*. 2008. Vol. 32. Issue 2. Pp. 128–148.
24. Maier Paul L. Eusebius: The Church History; A New Translation with Commentary. Grand Rapids, MI: Kregel, 1999. 412 pp.
25. Cook John Granger. The Interpretation of the New Testament in Greco-Roman Paganism. Tübingen: Mohr Siebeck, 2000. XVI+385 pp.
26. Sexti Aurelii Victoris de Caesaribus liber / Franciscus Pichlmayr. Monachii: F. Straub, 1892. VIII+60 pp.
27. Waldron Byron. Dynastic Politics in the Age of Diocletian (AD 284-311). Edinburgh: Edinburgh University Press, 2022. XXII+274 pp.
28. Serra Diego, Serra Fabio Manuel, Cecini Marco, Podda Alessandro. Marcianus Gr. II, 145 (1238 F. 1R). Nota preliminare a due inedite epistulae dell'imperatore Massenzio nel quadro dei rapporti tra Cristianesimo e Impero. Riflessioni sulla cronologia del primo editto di tolleranza. / *Anejos de Antigüedad y Cristianismo*. Vol. VIII. Murcia : Universidad de Murcia, 2021. 193 pp.
29. Stathakopoulos Dionysios. A Short History of the Byzantine Empire. London : I. B. Tauris, 2021. 256 pp.
30. Цмоић В. Правна природа слободе вероисповести у Галеријевом и Миланском едикту. *Свети цар Константин и хришћанство*. Т. I. Ниш, 2013. С. 359–368.

Анотація

Мельник В. М. Сердикійський Едикт римського імператора Галерія в політико-правових умовах тетрархії. – Стаття.

Стаття характеризує політичний та історико-правничий фон легалізації християнства Едиктом імператора Галерія від 30 квітня 311 року. В науковій літературі можна зустріти визначення «Сердикійський Едикт» або «Нікомедійський Едикт». Обидві назви рівноцінні, оскільки розробка «Едикту про віротерпимість» почалася саме в Нікомедії – місці розташування імператорського двору Галерія (305–311). Тим не менше, Галерій опублікував Едикт в Сердиці, що виконувала функції імперської столиці на Балканах. Антична Сердика знаходилася на місці сучасної болгарської Софії. Отже, видання Сердикійського Едикту 311 року однозначно мало юридичний ефект для префектури преторія Сходу та префектури преторія Іллірика. При цьому, теорія політичної системи «тетрархії» доводить, що акт Галерія був чинним для всіх інших складових Римської імперії (префектур преторія Галлії й Італії). Сучасні дослідники дискутують про територію поширення Едикту. Окремі історики наполягають, що він діяв виключно на теренах східних провінцій. У цій статті подібний підхід критикується з позицій розподілу повноважень системи «тетрархії», де імператори-августі Східної частини Імперії та імператори-августі Західної частини Імперії публікували норми, обов'язкові для всієї Римської держави. Відповідно, поділ Римської імперії на префектури та діоцези, започаткований Діоклетіаном (284–305), мав ознаки адміністративно-територіальної реформи. Про якийсь самодостатній «суверенітет» августів або цезарів у межах імперських провінцій ніколи не йшлося. Їхня влада носила загальнодержавний характер. Базуючись на такому теоретичному твердженні, слід визнати: Сердикійський Едикт 311 року мав загальноімперське правове розповсюдження. В статті встановлено, що факти невиконання чи ігнорування акта Галерія чітко пов'язані з незаконними узурпаціями імператорських повноважень. Таким узурпатором виявився Максенцій (308–312), що захопив Рим і протистояв Галерію і його сподвижникам на Заході Імперії. Публікація Сердикійського Едикту Галерієм відображала серйозну трансформацію світогляду верховного правителя. Як відомо, він пройшов тривалий шлях від повного неприйняття християнства, переслідувача християн – до віротерпимості. Можливо, перед смертю Галерій навіть прийняв християнство.

Ключові слова: Римська імперія, Сердикійський Едикт, легалізація християнства, правова суб'єктність Римської імперії, префектура преторія, тетрархія, доміну.

Summary

Melnyk V. M. Edict of Serdica by Roman Emperor Galerius in the Political and Legal Context of the Tetrarchy. – Article.

The article characterizes the political and legal background of the legalization of Christianity by the Edict of Emperor Galerius of April 30, 311 AD. In historical literature, the reader can find definitions like “Edict of Serdica” or “Nicomedian Edict”. Both names are equivalent since the work on the “Edict of Toleration by Galerius” began precisely in Nicomedia – the Asia Minor location of the imperial court of Galerius (reign: 305-311 AD). Nevertheless, Galerius published the Edict in Serdica, which served as the imperial capital in the Balkans. It’s important that ancient Serdica was located in the place of modern Bulgarian Sofia. Therefore, the publication of the “Edict of Serdica” in 311 AD had a legal effect on the praefectura praetorio of the East and praefectura praetorio of the Illyricum. At the same time, the theory of the “tetrarchy” political system proves that the 311 AD Act of Galerius was valid for all other territorial components of the Roman Empire (praefecturae of “Gallia” and “Italia”). Modern researchers discuss the territory of the “Edict of Serdica” distribution. Some historians insist that Edict operated exclusively on the territory of the eastern provinces. In this article, such an approach is criticized from the standpoint of the theory of powers in the “tetrarchy” system, where the Augustus of the Eastern part of the Roman Empire and the Augustus of the Western part of the Roman Empire publish norms binding on the entire Roman State. Accordingly, the division of the Roman Empire into prefectures and dioceses, initiated by Diocletian (reign: 284-305 AD), consisted of administrative and territorial reform. There was never any question of any self-sufficient “sovereignty” of Augustus or Caesars within the imperial provinces. Based on such a theoretical statement, it should be recognized: that the “Edict of Serdica” had an imperial-wide legal distribution. The article establishes that the facts of non-implementation or ignoring of the Act of Galerius are connected with the illegal usurpation of imperial powers. Such a usurper was Maxentius (reign: 308-312), who captured Rome and opposed Galerius like as his associates in the West of the Empire. The publication of the “Edict of Serdica” by Galerius reflected a serious transformation of the worldview of this imperial supreme ruler. He forced a long way from a complete rejection of Christianity to religious tolerance. Perhaps Galerius converted to Christianity before his death.

Key words: Roman Empire, Edict of Serdica by Galerius, Legalization of Christianity, a Legal Personality of the Roman Empire, Praefectura Praetorio, Tetrarchy, Dominate.